

oks/), sadrže neke zanimljive pravne rasprave o livrejama i klijentelskim odnosima, koje bi povećale vrijednost zaključaka ove knjige u vezi primjene tog zakonodavstva. Posebice zanimljiva je duga rasprava iz 1490. u kojoj su prikazani različiti statuti o livrejama i koja nam daje onodobno svjedočanstvo o tome kako je svaki od tih statuta shvaćan od onih koji su tada predsjedavali raspravljanju slučajeva o ilegalnim livrejama (*Year Books* Hil 5 Hen VII, pl 10, fo 17b-18a).

Gledano sveukupno, autora treba pohvaliti za izvlačenje dokaznog materijala iz kompleksnog skupa pravnih zapisa koji povećavaju naše razumijevanje "bastardnog feudalizma" u kasnosrednjovjekovnom razdoblju. Postojanje ove knjige dokaz je kako istraživanjem koje u detalje proučava ogromne zbirke preostalog izvornog gradiva možemo često pronaći nove stvari za reći, čak i za jednu temu koja je toliko temeljito istraživana kao što je "bastardni feudalizam."

Daniel F. Gosling

Marko Medved, *Filius conventus Fluminensis. Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci*, Srednja Europa – Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 2020., XV + 757 str.

Marko Medved, izvanredni profesor crkvene povijesti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, pripadnik je mlađe generacije hrvatskih crkvenih povjesničara, koji je doktorsku disertaciju na temu Riječke biskupije između dva svjetska rata obranio na Fakultetu crkvene povijesti Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu. Rezultati njegova doktorskog istraživanja objavljeni su u kapitalnoj monografiji *Riječka crkva u razdoblju fašizma. Nastanak biskupije i prvi talijanski upravitelji*, koja, možemo bez imalo ustručavanja reći, predstavlja jednu od ponajboljih studija međuratne crkvene povijesti na našim prostorima uopće. Ove je godine iz tiska izašla druga kapitalna edicija ovoga autora – monografija o životu i djelovanju redovnika augustinaca u Rijeci od srednjeg vijeka do kraja 18. stoljeća, što je dosad najsustavniji prikaz te teme, a ujedno vrijedan prinos proučavanju prošlosti redovničkih zajednica na hrvatskim prostorima. Monografija je podijeljena na uvodno te jedanaest opsežnih poglavlja koja su podijeljena u potpoglavlja i tri dodatka.

Uvodno je poglavlje naslovljeno *Nepoznata povijest augustinaca pustinjaka u riječkom sv. Jeronimu*. Autor donosi kratke napomene o sv. Augustinu i Redu pustinjaka svetog Augustina, kojeg ne valja miješati s regularnim kanonicima sv. Augustina, jer pripadaju dvama različitim granama muških redova (monaški redovi, prosjački redovi, regularni kanonici i regularni klerici). Autor nadalje donosi generalni prikaz povijesti reda. U kratkim crtama, a što je posljedica neistraženosti teme, donosi pregled historiografskih radova o riječkim augustincima te pregled izvora koji se čuvaju u raznim javnim i crkvenim arhivima diljem Europe. Uvodno poglavlje autor zaključuje napomenom o upravi nad Rijekom grofova Devinskih i Walseovaca, kao uvod u sljedeće poglavlje *Utemeljenje augustinskog samostana i crkve sv. Jeronima u Rijeci*.

Upravo će u tom poglavlju M. Medved nastojati osvijetliti problem utemeljenja samostana sv. Jeronima u Rijeci. Iako se taj događaj stavlja u 1315. godinu, ta je datacija veoma sporna. Kroz analizu sačuvanih vrela i ranijih historiografskih spoznaja autor smatra da se

osnutak samostana zasigurno može staviti u drugu polovicu 14. stoljeća, osobito nakon 1368. godine. Autora su na taj zaključak uputile i nove spoznaje o genealogiji Devinskih. Nadalje, autor se dotiče i možebitnog postojanja nekih drugih pustinjačkih redova u Rijeci (uostalom, red pustinjaka augustinaca je nastao polovicom 13. stoljeća unijom nekoliko pustinjačkih redova), o čemu bi se dalo zaključiti iz nekih kronika iz 18. stoljeća. No, za sada se ti navodi u izvorima ne mogu sa sigurnošću potvrditi. M. Medved će također razmatrati pitanje dolaska redovnika i izgradnje samostana s crkvom, odnosno jesu li ta dva događaja koincidirala, postoje li augustinci u Rijeci prije izgradnje samostana i crkve ili dolaze tek nakon izgradnje. Posebna je pažnja u ovom poglavlju posvećena crkvi sv. Jeronima, odnosno staroj augustinskoj crkvi.

Drugo poglavlje *Riječki augustinski samostan u 15. stoljeću* autor započinje raščlambom povelje Reinprechta Walseea iz 1429. godine, kojom se potvrđuju dobra koja je njegov predak po majčinoj liniji Hugon VIII. Devinski udijelio samostanu sv. Jeronima, te koja je, zbog nesačuvanosti starijih, svojevrсна fundacijska lista samostana. U nastavku će biti analizirana i povelja Ferdinanda Habsburškog iz 1528. godine kojom se potvrđuju ranije dotacije. Ipak je najveći dio tog poglavlja posvećen crkvama i kapelama te njima pripadnim posjedima koje su činile ekonomsku osnovicu života redovničke zajednice. Autor nadalje donosi i podatke o sveukupnoj kulturnoj, vjerskoj i obrazovnoj djelatnosti riječkih augustinaca. Posebno je značajan prinos koji je dao na identificiranju dvaju iluminiranih rukopisa koje valja povezati s riječkim samostanom.

Slijedi poglavlje *Augustinski samostan sv. Jeronima u vrtlogu 16. stoljeća: razdoblje najtežih izazova za riječke augustince*. Upravo je to stoljeće bilo najsnažnije obilježeno krizama, kako onih vanjskih, poput mletačkih i osmanskih prijetnji, tako i unutarnjih uzrokovanih prodorom protestantizma i popuštanjem redovničke stege. Samostan i crkva su bili razoreni 1509. i 1511. godine za mletačkih napada. To je ujedno razdoblje obilježeno upravom doživotnog priora Ivana Primožića, koji nastoji zaštititi samostanska prava, a i sam će biti optuživan za skandalozno upravljanje samostanskom imovinom. Tada dolazi i do promjena u pripadnosti riječkog samostana, koji predvodi osamostaljenje štajersko-koruških augustinaca iz Bavorske provincije.

Zasebno poglavlje naslovljeno *Riječki augustinci i opatija sv. Jakova* autor posvećuje prijelazu ove nekoć benediktinske opatije u ruke riječkih augustinaca polovicom 16. stoljeća. Autor najprije promišlja o uzrocima koji su nagnali benediktince da napuste taj samostan, budući da će i u sljedećem razdoblju uprave augustinaca biti tek rijetko kad naseljen. U 18. stoljeću, da bi se osigurala sredstva za obnovu crkve i samostana sv. Jeronima u Rijeci, redovnici traže dozvolu da prodaju opatiju sv. Jakova, što uspijevaju ishoditi, te će opatija promijeniti mnoge vlasnike, od riječkih isusovaca, do čakovečkog grofa Čikulina, Zbornog kaptola crkve Uznesenja BDM, ponovno isusovaca do ukinuća reda, od kada će se titula opata sv. Jakova vezati za arhiđakona riječkoga zbornog kaptola, a ustanovljenjem Riječke biskupije prijeći na ordinarija.

Peto je poglavlje naslovljeno *Riječki sv. Jeronim u Štajersko-koruškoj augustinskoj provinciji (16. – 17. st.)*. U njemu autor prvenstveno, kroz više potpoglavlja donosi povjesnicu riječkog samostana augustinaca u 17. stoljeću, temeljne probleme s kojima su se susretali kao i istaknute redovnike koje je iznjedrio ovaj samostan. Kada je ustanovljena od dotadašnjega distrikta Štajersko-koruška provincija 1577./1578. riječki je samostan bio najistaknutiji samostan provincije koji će dati i nekoliko provincijala. Sama provincija će se naći u teškoćama zbog gubitka samostana izazvanog reformacijom, te će povratak i obnova života u njima

predstavljati glavni izazov upravi Provincije. Među istaknute redovnike zasigurno valja pribrojiti Ivana Klobučarića i Ivana Krstitelja Adamića, koji su u historiografiji poznatiji kao kartograf, odnosno senjsko-modruški biskup. Stoga treba naglasiti važnost istraživanja Marka Medveda koji je osvijetlio njihove redovničke dane i dao vrijedan prinos njihovu životopisu. U istom će poglavlju autor razmatrati i odnos riječkih augustinaca prema puljskim biskupima, budući da je Rijeka u crkveno-administrativnom smislu tada pripadala Pulskoj biskupiji, kao i kratkom djelovanju augustinskog samostana u Senju.

Sljedeće se poglavlje bavi bratovštinama u augustinskoj crkvi i samostanu sv. Jeronima. Historiografske spoznaje o životu i djelovanju tih bratovština, istaknut će M. Medved, su manjkave. Među bratovštinama se ističe ona Bezgrješnog začeca, koja je okupljala pripadnike najviših društvenih slojeva ondašnje Rijeke. Uz navedene, još su djelovale Bratovština Gospe od Pojasa, Bratovština Gospe od Krunice, Bratovština sv. Nikole Tolentinskog te Bratovština Presvetog oltarskog sakramenta.

U sedmom poglavlju naslovljenom *Riječki augustinci i liturgija* autor promatra liturgijski život samostana sv. Jeronima od 14. do 18. stoljeća. U Rijeci je vidljiva dihotomija – jasna podjela na slavensko bogoslužje, koje se služi u zbornoj crkvi Uznesenja Marijina i čiji je glavni promotor bio riječki zborni kaptol te latinsko bogoslužje pri augustinskom samostanu i crkvi sv. Jeronima. Liturgija je u augustinskom samostanu bila na visokoj razini te je u određenim situacijama uključivala korištenje orgulja. Do danas su ostali sačuvani iluminirani misal iz 1464., koji se čuva u knjižnici Beodlean library te iluminirani *Oficij Blažene Djevice Marije* iz 1462. O tome da je i pri riječkim augustincima bila donekle u uporabi i staroslavenska liturgija svjedoči ekslibris *Senjskoga misala* iz 1494. godine.

Sljedeće je poglavlje naslovljeno *Riječki augustinci i feudalno društvo*. Ako treba istaknuti *novum* koji donosi opsežna studija Marka Medveda o riječkim augustincima ne samo u okviru uske teme prošlosti te zajednice, već i općenito u izučavanje redovničkih zajednica u kasnom srednjovjekovlju i ranom novom vijeku zasigurno je to način na koji u rasvjetljavanju ekonomskog života redovničke zajednice slijedi metodološke obrasce koji se uveliko koriste u stranim historiografijama gospodarskog života crkvenih institucija. U tom smislu, i sveukupnu ekonomsku djelatnost Samostana razmatra u okviru koncepta “akumulacije bez razvitka” kao odrednice redovničkih ekonomija u ranom novom vijeku, što ga je na primjeru opatija i samostana sjevera Apeninskog poluotoka razradio Fiorenzo Landi. Modeli prihoda nisu se uvelike razlikovali od drugih crkvenih, a dijelom i svjetovnih tijela. Osnovicu je činio patrimonij, najčešće zemljišno dobro koje je pružalo prihode za uzdržavanje određenog broja redovnika. Zemljište se davalo u najam ili dugogodišnji zakup, a manji dio prihoda su činili prihodi na ime desetine. Augustinci su osim toga posjedovali vinograde i mlinove, polovicom 18. stoljeća i rudnik željezne rude, te selišta (hube) koja su bila podložnici godišnjih davanja. Posebice valja pohvaliti autorovo nastojanje da ekonomsko stanje augustinaca stavi u kontekst ekonomske proizvodnje i odnosa na riječkom području, jer u ranom novom vijeku crkvene institucije imaju važnu ulogu u lokalnim gospodarstvima, a posebice ako razmatramo sačuvane izvore, jer za neka su područja sačuvani samo oni izvori za gospodarsku povijest crkvene provenijencije.

U devetom se poglavlju autor bavi obrazovnom djelatnošću riječkih augustinaca, odnosno njihovom formacijom unutar učilišta augustinskog reda. Za razdoblje od 14. do 16. stoljeća izvori o formaciji odnosno obrazovanju augustinaca nisu sačuvani u velikoj mjeri, no može se pretpostaviti postojanje humanističke škole. U prvoj polovici 17. stoljeća spominje se

velika samostanska škola, dok će u drugoj polovici 17. i tijekom 18. stoljeća sam novicijat djelovati u više samostana. Više riječkih augustinaca tijekom posljednja dva stoljeća postojanja samostana predavat će filozofiju i teologiju u samostanskim školama u austrijskim zemljama. Najznačajniji od njih je Ivan Krstitelj Cortivo koji je predavao na sveučilištima Graza i Beča.

Pretposljednje je poglavlje naslovljeno *Riječki samostan u Austrijskoj augustinskoj provinciji (1669.–1788.)*, a što je zapravo zadnje razdoblje djelovanja riječkoga samostana. Naime, augustinici Štajersko-koruške provincije ujedinili su se 1653. s Austrijskom provincijom izuzev generalnih samostana u Ljubljani i Rijeci. Godine 1669. riječki se samostan priključuje Austrijskoj augustinskoj provinciji, što dovodi do poboljšanja kvalitete redovničkog života te povećanja duhovnih zvanja u 18. stoljeću, što navodi riječke augustince na građevinsku obnovu samostana i proširenje crkve.

U posljednjem će se poglavlju autor baviti zatvaranjem augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci 1788. godine što je “plod jozefinističke politike Josipa II.”. Imovina će biti rasprodana, a zgrade prenamijenjene, te će u jedan dio negdašnjega samostanskog kompleksa biti smještena gradska uprava. Od 1951. godine će dio preostalog samostanskog kompleksa preuzeti Hrvatska dominikanska provincija.

Potom slijede autorov *Zaključak* te dodatci: *Kronotaksa priora augustinskog samostana sv. Jeronima, Ugovori, misni legati i drugi pravno-financijski poslovi augustinskog samostana i Phoenix redivivus*.

Opsežna studija Marka Medveda *Filius conventus Fluminensis. Augustinci pustinjaci sv. Jeronima u Rijeci* obuhvaća sve aspekte samostanskog života kroz šest stoljeća postojanja ove redovničke zajednice. Ova studija u našoj najboljoj tradiciji crkvene povijesti čvrsto se drži arhivskih vrela, ali isto tako autor slijedi suvremene metodološke obrasce historiografije crkvenih institucija u novovjekovlju. Stoga je historiografski prinos ovoga djela višestruk i može služiti kao putokaz budućim povijesnim istraživanjima naše crkvene povijesti, ali i za razvijanje senzibiliteta prema povijesnim istraživanjima koja slijede suvremena metodološka dostignuća historiografije.

Marino Martinčević

Giulia Spallacci, *I commerci adriatici e mediterranei di Ancona nel XV secolo*, CLUEB, Bologna 2020., 555 str.

Opsežna i temeljita knjiga povjesničarke Giulije Spallacci je prerađena verzija njezine doktorske disertacije obranjene u Bologni 2017. Sastoji se od dvadeset numeriranih poglavlja koji se mogu grupirati u nekoliko glavnih tematskih cjelina.

U prvu cjelinu uključena su poglavlja koja objašnjavaju politički okvir ankonske trgovine u promatranom razdoblju. Nakon uvoda i metodoloških razjašnjenja, poglavlje *La realtà politica anconetana nel XV–XVI secolo* (23–26) postavlja politički okvir trgovačkog razvitka grada. Kreće od proglašenja Egidijevskih konstitucija 1357. i završava s godinom 1532. kada papa Klement VII. uspostavlja politički nadzor nad teritorijem Papinske države. Knjiga je stoga posvećena načinu na koji Ancona razvija svoju trgovačku mrežu i utjecaj kroz stoljeće i pol, u vrijeme kada uživa djelomičnu samostalnost unutar Papinske Države (*Stato della Chiesa*), tj. s mogućnošću